

УДК 330.341.1

І. В. Ящишина,

д. е. н., доцент, декан економічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський

УКРАЇНА У СВІТОМУ ІННОВАЦІЙНО-СОЦІАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ

I. Yashchyshyna,

Doctor of Sciences (Economic), Associate professor,

Dean of the Faculty of Economics Ivan Ohienko Kamjanets-Podilsky National University, Kamjanets-Podilsky

UKRAINE IN THE WORLD OF INNOVATION AND SOCIAL DEVELOPMENT

У кінці XX — на початку XIX ст. основним фактором соціального зростання стає науково-технологічний розвиток. Стаття присвячена вивченню місця України у міжнародному інноваційно-соціальному розвитку. Досліджено динаміку інноваційних змін в Україні впродовж останніх п'ятнадцяти років, проведено порівняння освітньо-інноваційного потенціалу економік вибраних країн за їхніми рейтингами глобальної конкурентоспроможності в 2011—2012 рр., проаналізовано місце України за показниками стадій інноваційного циклу та за коефіцієнтами інноваційного розвитку, визначено місце України в Євроспільноті за показниками соціального розвитку, виявлено тенденції впливу інноваційних параметрів розвитку України на соціалізацію її економіки; означено взаємозв'язки інноваційного та соціального розвитку вітчизняної економіки.

At the end of XX — beginning of XXI century the main factor of social growth becomes scientific and technological development. To the study of the place of Ukraine in the international innovation and social development the article is devoted. Dynamics of innovative changes in Ukraine over the past fifteen years has been researched, the comparison of educational and innovative potential of the economies of individual countries according to their rankings of global competitiveness in 2011—2012 has been implemented, the place of Ukraine for performance stages of the innovation cycle and the factors of innovative development has been analyzed, the place of Ukraine in the Euro community indicators of social development has been defined, the basic trends of the influence of Ukrainian innovation development indices on the socialization of the economy have been determined; the relations of innovative and social development of the national economy have been revealed.

*Ключові слова: інноваційний розвиток, соціальний розвиток, аналіз інноваційних процесів.
Key words: innovative development, social development, the analysis of innovation processes.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

У кінці XX ст. та на початку XXI ст. розвинуті країни основним фактором соціально-економічного зростання все більше визнають інноваційні перетворення. Саме тому знаннево-інноваційний розвиток постає центром соціально-економічної політики країн, який спрямо-

вані на забезпечення поступального динамізму національної економіки, високих соціальних стандартів життя свого населення та добробуту громадян.

Міжнародна конкурентоспроможність країни насамперед залежить від інвестицій в інновації. Більшість країн світу активні у змаганні з конкурентоздатності, тому зволікання

Рис. 1. Динаміка частки обсягів наукових та науково-технічних робіт (НТР) у ВВП та частки інноваційних підприємств в країні в 1996–2010 рр.

Джерело: складено за [1, с. 98–112; 2].

України з проведенням адекватної економічної політики щодо формування базових засад соціально-інноваційної економіки, з інвестуванням у відповідні структурні зміни не просто спричинить гальмування розвитку країни, а й може призвести до її повної деградації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

У полі зору вітчизняних досліджень інноваційного процесу (Бажал Ю., Геєць В., Го-

ловатюк В., Отецький В., Семиноженко В., Соловйов В., Шелюбська Н., Яковець Ю.) здебільшого спрямовані на проблеми економічної ефективності інноваційного розвитку. Соціальні аспекти інноваційної політики дослідники (Гончарова Н., Захарін С., Малицький Б., Мех О., Федулова Л.) описують здебільшого в контексті з окремими проблемами соціально-економічного розвитку суспільства. В останні роки з'явилась низка авторів, які зосередились на дослідженні

Таблиця 1. Порівняння освітньо-інноваційного потенціалу економік вибраних країн з їхніми рейтингами глобальної конкурентоспроможності в 2011–2012 рр.

Країни	ВВП за ПКС на душу населення тис. доларів США/рейтинг	Частка загальних витрат на НТР у ВВП, %	Міся рейтинг глобальної конкурентоспроможності,	Міся рейтинг за фактором вищої освіти та навчання	Міся рейтинг за інноваційним фактором
Швеція	35,837/10	3,062	3	2	2
Фінляндія	32,438/22	3,84	4	1	4
Данія	34,347/16	3,02	8	6	8
Норвегія	47557/1	1,8	16	15	19
Естонія	16,799/34	1,44	33	23	37
Литва	16,234/40	0,84	44	26	50
Чеська Республіка	21,405/27	1,53	38	30	32
Польща	17,451/39	0,68	41	31	57
Латвія	14,293/ 43	0,46	64	34	64
Угорщина	16,581/38	1,15	48	45	52
Україна	6,175 /76	0,86	82	51	93
Росія	14,561/66	1,25	66	52	97

Джерело: розраховано за [3].

Таблиця 2. Рейтингові місця Світового економічного форуму щодо вибраних країн за показниками стадій інноваційного циклу в 2006 та 2011 рр.

Індикатори	Україна		Польща		Фінляндія	
	2006	2011	2006	2011	2006	2011
<i>Стадія освіти</i>						
1. Охоплення вищою освітою 5.2	17	48	22	19	2	2
2. Якість системи освіти 5.3	47	62	49	71	2	3
3. Якість освіти з математики і природничих наук 5.4	44	36	48	52	3	3
4. Якість шкіл менеджменту 5.5	85	116	50	78	12	16
<i>Стадія досліджень і розробок</i>						
5. Інноваційний потенціал 12.01	40	42	44	49	5	5
6. Якість науково-дослідних інституцій 12.02	60	72	64	44	6	18
7. Витрати фірм на дослідження і розробки 12.03	67	75	42	80	9	4
8. Державна підтримка передових технологій 12.05	75	112	89	100	11	8
<i>Стадія інноваційного менеджменту</i>						
9. Тип конкурентних переваг 11.04	78	102	51	70	6	6
10. Складність виробничого процесу 11.7	69	69	62	51	6	6
11. Використання патентів 12.7	58	71	51	56	4	5
12. Поширеність маркетингу 11.8	87	87	67	65	29	26
<i>Стадія комерціалізація знань</i>						
13. Відтік мозків 7.8	93	93	77	96	10	13
14. Наявність передових технологій 9.1	97	97	80	88	2	5
15. Абсорбція технологій фірмами 9.2	91	91	76	100	7	11
16. ПШ та трансфер технологій 9.2	106	106	81	37	74	97

Джерело: розраховано за [3].

впливу окремих соціальних чинників на науково-технологічне зростання, зокрема Новикова О., Амоша О., Антонюк В., Петрушина Т., Попович О. та ін. Однак визначення взаємозв'язків інноваційного та соціального розвитку вітчизняної економіки на тлі міжнародних процесів все ще залишається мало вивченим.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є визначення місця України в світових інноваційно-соціальних процесах розвитку.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Динаміка інноваційних змін в Україні впродовж останніх п'ятнадцяти років

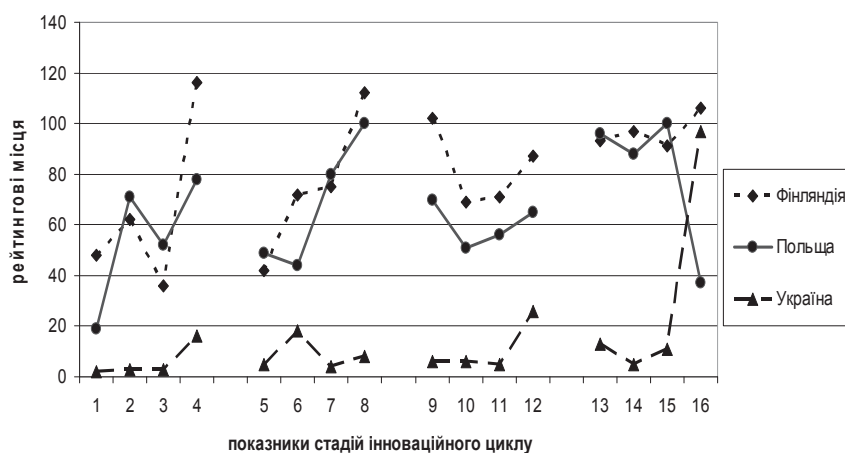

Рис. 2. Рейтингові місця Світового економічного форуму щодо обраних країн за показниками стадій інноваційного циклу у 2011–2012 рр.

Джерело: розраховано за [3].

Таблиця 3. Коефіцієнти інноваційного розвитку України

Групи показників	Коефіцієнт	Країни з близьким значенням коефіцієнта	Країни-лідери за значенням коефіцієнта
Провідники інновацій	0,268	Греція, Словаччина, Італія	Фінляндія (0,78)
Створення знань	0,278	Кіпр, Естонія, Греція	Фінляндія (0,76)
Дифузія інновацій	0,351	Угорщина, Литва, Нідерланди	Швейцарія, Швеція (0,72)
Освоєння інновацій	0,36	Словенія, Нідерланди	Ірландія (0,74)
Інтелектуальна власність	0,371	Франція, Великобританія	Швейцарія (0,98)

Джерело: [4].

є нестійкою і має загальний спадний тренд.

Відносні коефіцієнти інноваційної активності в Україні є досить низькими початково та мають стійку понижувальну тенденцію. До того ж, це відбувалося як у роки рецесії (1996—1999 рр., 2009 р.), так і впродовж періоду економічного зростання економіки (2001—2008 рр.), що свідчить про розвиток двох негативних тенденцій: по-перше, науково-технічні інновації не мали значного впливу на соціально-економічне зростання; по-друге, останнє також не поліпшило стан в інноваційній сфері країни. Варто зазначити, що у 2011 р. намітилось зростання частки інноваційно активних підприємств до 16,2%. Для порівняння зазначимо, що серед країн Європейського Союзу мінімальні показники інноваційної активності підприємств мають Португалія — 26% і Греція — 29%. А порівняно із країнами-лідерами, Нідерландами (62%), Австрією (67%), Німеччиною (69%), Данією (71%) та Ірландією (74%), розрив становить 3—4 рази. Така індиферентність економіки України до науково-технічних інновацій зумовила низький рівень не тільки її фактичного економічного, а й подальшого соціально-економічного розвитку, що засвідчують дані щорічних звітів про глобальну конкурентоспроможність. Аналітична таблиця 1 подає дані для порівняльного міжнародного аналізу конкурентної позиції України в контексті інноваційних процесів.

Україна, маючи майже в 2—1,5 рази більший інвестиційно-інноваційний фінансовий ресурс, ніж Латвія та Польща і близький до Литви, посідає серед представлених країн передостаннє місце і за рейтингом щодо освітнього та інноваційного фактору, і за загальним рейтингом глобальної конкурентоспроможності в цілому, і за середньодушовим ВВП (ПКС). Це свідчить про вкрай неефективну інноваційну політику України. Кошти, що виділяються на інвестиційно-інноваційний розвиток науково-технологічного сектору, не да-

ють належної віддачі у контексті підвищення конкурентоспроможності української економіки, і, як наслідок, не сприяють соціальному зростанню країни.

Обрані групи індикаторів віддзеркалюють такі стадії інноваційного циклу ІГК: освіти, досліджень і розробок, інноваційного менеджменту, комерціалізації знань та трансферу технологій.

Для кращої аналітичної візуалізації представимо дані таблиці у вигляді графіку на рисунку 2. На ньому можна наочно бачити, як знижуються місця рейтингу України на виробничих стадіях інноваційного циклу. Якщо на стадії освіти, ми виглядаємо достатньо привабливо навіть порівняно з Польщею, на стадії досліджень і розробок Україна приблизно на одному рівні з Польщею, на стадії інноваційного менеджменту спостерігається відставання, а на завершальній стадії циклу, де повинен забезпечуватися комерційний інноваційний результат, Україна мала значне відставання і лише у останньому році вийшла на рівень Польщі за рахунок трансферу технологій. Наша країна демонструє непогані окремі показники по групі чинників інноваційного розвитку: високою здатністю до інновацій (42 місце), якістю науково-дослідних установ (72 місце), наявністю вчених та інженерів (51 місце), однак узагальнені результати бажають бути кращими.

Якщо порівняти ситуацію із 2006 роком, коли Україна із кожною наступною стадією інноваційного циклу лише збільшувала відставання від Польщі та Фінляндії, то наша країна покращила свої позиції й зменшила розрив на останній стадії циклу, однак це, ймовірно швидше викликане повільним виходом із кризи польської промисловості, ніж є наслідком досягнень української економіки. Україна в загальному рейтингу конкурентоспроможності 2011—2012 рр. посідає 82 місце серед 139 країн, піднявшись на 7 позицій порівняно з попереднім роком (89 місце серед 139 країн). Дані по Фінляндії, яка є світовим лідером розбудов-

Таблиця 4. Рейтинги України за показниками інноваційного та соціального розвитку

Показники	2005-2006 рр.			2010-2012 рр.		
	значення	рейтинг ЄС	рейтинг в світі	значення	Рейтинг серед країн ЄС-27	рейтинг в світі
<i>Показники інноваційного розвитку</i>						
BCG	-			0,44	28	64/110
ICI	3,45	26	73/125	3,3	27	63/139
GII				36,1	27	63/141
<i>Показники соціального розвитку</i>						
HDI	0,786	28	76/177	0,710	28	69/169
QLI	5,03	28	98/111	5,8	28	69/110
GDP (PPP)	6848	28	92/177	6630	28	89/169

Джерело: розраховано за [6—11].

ви економіки знань, свідчать про важливість досягнення збалансованості у розвитку всіх стадій інноваційного циклу не тільки для економічного зростання, а й для формування соціально зорієнтованої економічної системи. Це також ілюструє комплексний органічний характер достатньо розвиненої фінської національної інноваційної системи, де всі суб'єкти злагоджено працюють на кінцевий соціально спрямований інноваційний результат у режимі постійних зворотних зв'язків між представленими стадіями.

Визначення місця України в інноваційному розвитку об'єднаної Європи можна провести зіставленням досягнень нашої країни із досягненнями країн ЄС на основі європейського сумарного інноваційного індексу SII, розрахунок якого для України Євро комісія не проводить, однак здійснено в роботі [4]. Для дослідження рівня розвитку інновацій в Україні обраховані 19 з 26 індикаторів SII, що дає підстави для порівняльного аналізу. Принагідно варто зазначити, що вітчизняною наукознавчою практикою не проводиться систематична комплексна оцінка досягнутого рівня інноваційного розвитку ні національної економіки, ні її регіонів.

Найважливішими для формування SII для України були показники "освоєння (впровадження) інновацій" (0,0758), найменшу роль відігравали — "провідники інновацій" (0,042), хоча такий висновок є відносним, адже показників "провідників інновацій" менше за кількістю, а отже, вони апіорі менше впливатимуть на значення інтегрованого індикатора. З іншого боку, практикується розрахунок окремих коефіцієнтів для кожної з груп інноваційних показників, за якими можна порівнювати окремі сторони інноваційного процесу в різних країнах. Для України "часткові" коефіцієнти набувають таких значень (табл. 3).

Аналізуючи значення індексу інноваційного розвитку, можна помітити, що Україна за цим індексом поряд, а інколи і випереджає країни зі значно вищим рівнем життя населення (Естонія, Словенія, Іспанія). Україна має більші значення порівняно з іншими країнами за такими показниками, як кількість населення, що отримало додаткову освіту після закінчення середньої школи (на 100 осіб населення віком 25—64 роки), частка витрат на дослідження та розробки в середньо- та високотехнологічних секторах промисловості, частка у ВВП витрат на інформаційні та телекомунікаційні технології, зайнятість у сфері високотехнологічних послуг, зайнятість у середньо- та високотехнологічних секторах промисловості, кількість зареєстрованих торговельних марок на мільйон осіб населення [4]. Однак ці показники є не стільки результатами інноваційного розвитку, скільки його передумовою. Тобто високі значення вказаних показників засвідчують не досягнутий високий рівень інноваційного розвитку, а швидше можливості його забезпечення в майбутньому за умови ефективної реалізації інноваційної політики та дієвості інших чинників. За цих обставин хрестоматійним може бути приклад У. Істерлі, який звертає увагу на те, що 97-відсоткове охоплення населення середньою освітою в США є не набагато вищим, ніж аналогічний показник України, який дорівнює 92%. Однак дохід на душу населення в США в дев'ять разів перевищує український [5, с. 90].

Якщо ж проаналізувати місце України серед країн ЄС за низкою показників, які характеризують інноваційний та соціальний розвиток країни, то очевидно, що наша країна майже остання щодо інноваційного рівня серед країн ЄС-27 і відстає від їхнього рівня життя. Очевидно, що міжнародні позиції України як за індексом розвитку людини (HDI), індексом якості життя (QLI), так і за ВВП на душу насе-

лення (GDP (PPP)) дуже слабкі. У 2012 р. Україна обігнала лише Грецію за низкою показників — міжнародних інноваційних індексів WEF та GII, котра ніяк не може подолати економічну кризу.

ВИСНОВКИ

Отже, науково-технологічний розвиток, який визнається основним джерелом соціально-економічного зростання міжнародною практикою країн ЄС, в Україні не отримав належної динаміки, що ставить під сумнів можливість подальших довгострокових зростаючих трендів вітчизняної економіки у міжнародних процесах щодо економічної та соціальної конкурентоспроможності.

Література:

1. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2011 році: стат. зб. — К.: ДП "Інформ.-вид. центр Держстату України", 2012. — 305 с.
2. Валовий внутрішній продукт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. The Global Competitiveness Reports. World Economic Forum, 2001—2012 [Electronic resource]. — URL: <http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%20Competitiveness%20Report/PastReports/index.htm>
4. Вдовиченко А. Розрахунок інтегрального індексу інноваційного розвитку України / А. Вдовиченко // Світ фінансів. — 2008. — Вип. 3 (16). — С. 154—161.
5. Истерли В. В поисках роста: приключения и заключения экономистов в тропиках / И. Истерли; пер. с англ. — М.: Ин-т комплексных стратегических исслед., 2006. — 352 с.
6. Global Innovation Index BCG [Electronic resource]. — URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Global_Innovation_Index
7. Innovation Capacity Index [Electronic resource]. — URL: <http://www.innovationfordevelopmentreport.org/ici.html>
8. Global Innovation Index 2009—2010 / INSEAD-2010 [Electronic resource]. — URL: <http://www.globalinnovationindex.org/gii/main/reports/index.cfm>
9. The Human Development Reports [Електронний ресурс]. — URL: <http://hdr.undp.org/en/reports/>
10. Quality of Life Index [Electronic resource]. — URL: http://www.economist.com/media/pdf/QUALITY_OF_LIFE.pdf

11. GDP (PPP) per capita [Electronic resource]. — URL: <http://hdr.undp.org/en/content/gdp-per-capita-2011-ppp>

References:

1. State Statistics Service of Ukraine (2012), "Naukova ta innovatsijna diial'nist' v Ukraini 2011. Statystychnyj zbirnyk" [Research and innovation activity in Ukraine 2011. Statistical yearbook], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.
 2. State Statistics Service of Ukraine (2013), "Valovij vnutrishnij product" [Gross domestic product], available at: <http://vuv.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 14 September 2013).
 3. The World Economic Forum (2012), "The Global Competitiveness Reports 2001—2012", available at: <http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%20Competitiveness%20Report/PastReports/index.htm> (Accessed 16 September 2013).
 4. Vdovychenko A. (2008), "Rozrakhunok intehral'noho indeksu innovatsijnoho rozvytku Ukrainy", Svit finansiv, vol. 3 (16), pp. 154—161.
 5. Isterli, V. (2006), V poiskah rosta: priključenija i zloključenija jekonomistov v tropikah [In search of growth: the adventures and misadventures of economists in the tropics], In-t kompleksnyh strategicheskikh issled., Moscow, Russia.
 6. The Wikipedia (2013), "Global Innovation Index BCG", available at: http://en.wikipedia.org/wiki/Global_Innovation_Index (Accessed 18 September 2013).
 7. Innovation Capacity Index (2011), "Innovation Capacity Index rankings 2010—2011", available at: <http://www.innovationfordevelopmentreport.org/ici.html> (Accessed 30 January 2015).
 8. INSEAD (2010), "Global Innovation Index 2009—2010", available at: <http://www.globalinnovationindex.org/gii/main/reports/index.cfm> (Accessed 13 October 2012).
 9. The Human Development Reports (2012), "The Human Development Report 2011", available at: <http://hdr.undp.org/en/reports/> (Accessed 14 October 2012).
 10. The economist (2012), "Quality of Life Index", available at: http://www.economist.com/media/pdf/QUALITY_OF_LIFE.pdf (Accessed 24 October 2012).
 11. The Human Development Reports (2012), "GDP (PPP) per capita (2011 PPP \$)", available at: <http://hdr.undp.org/en/content/gdp-per-capita-2011-ppp> (Accessed 24 January 2015).
- Стаття надійшла до редакції 03.02.2015 р.*